

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΡΕΘΑ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ ΤΟΝ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΝ

Ἐν φ. 176^b-177^a τοῦ ὑπ' ἀριθ. 131 Βαροκκιικοῦ κώδικος τῆς ἐν Ὁξωνίῳ Βοδληϊανῆς Βιβλιοθήκης, γεγραμμένου τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, σώζεται ἡ ἐξῆς ἐπιστολὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐπιστολὴ τοῦ πρωτοθρόνου πρὸς τὸν Πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον τὸν βασιλέα διὰ τὸ γῆρας τοῦ θρόνου τῶν Καισαρέων ἐκβάλλεσθαι μέλλοντος».

Θειότατε βασιλεῦ, τὸ σφοδρὸν τοῦ πάθους καὶ ἀλγεινὸν ὀλοφυρομένῳ καὶ ἀποκλαίοντι δάκρυσιν εἰ οἶόν τ' ἦν καὶ οὐ μέλανι, τὰ τῆς Γραφῆς, ἐγχαράξασθαι καὶ καινοτέραν τὴν τραγωδίαν ποιήσασθαι καὶ τὸν χαλεπὸν βρασιμὸν τῆς καρδίας ὅσος εἰπεῖν καὶ οἶος τῇ συμπαθεῖ ἐπιδείξασθαι βασιλεία σου καὶ τὴν ἀδικίαν γνωρίσαι τρανότερον τοῖς αἰρουμένοις τὰ λυπηρὰ τῇ ἐμῇ ἀσθενείᾳ ἐπιτεχνάσασθαι καὶ κατεργάσασθαι. Ἄλλ' ἐρωτῶ, τίς ἡ τοσαύτη περὶ ἡμᾶς φημιζομένη καινοτομία, τί τὸ κινήσαν καὶ παραθῆξαν τὴν ἄμετρον ὀργὴν καὶ ἀγύποιστον; Ὡ νόμοι καὶ ἱεροὶ κανόνες καὶ πατέρων ἱερὰ διδάγματα. Τοῦ οἰκείου θρόνου ἀπελαύνεσθαι διακούομαι ἐφ' οἷς ἐάλωκα . . . εἰδὸτα ἐγκλήμασιν. Ἄλλ' ὅτι τῷ θρόνῳ πολλὰ πεπονήκαμεν καὶ ἡμῶν προκέκρισθε παρὰ πάντα δίκαιον λόγον πειθόμεθα. Οὐρανὲ, εἰ τίς σοὶ πρόξεστιν αἰσθησις, τὴν ἀτοπίαν τοῦ πράγματος ἄκουε. Γῆ, ἐνωτίζου τῆς ἀδικου ψήφου τὴν ἀποκλήρωσιν. Οὐς ἐγέννησα, οὐς ἐφύτευσα, οὐς διὰ τῶν τῆς σοφίας λόγων ἠέθηλασα, τὴν ἐμὴν πολιὰν ἀποδοκιμάζουσι καὶ ἀποστρεφόμενοι ἐγκλημά μοι τὸ γῆρας προσάγουσι καὶ ὡς πρόσκομμα τὴν τοῦ σάρκλιου ἀσθένειαν διασύρουσι. Τούτοις, συγκατηγορεῖν καὶ διαδάλλειν τολμῶσι τὴν φίλην

2. οἶον 5. ἐπειδείξασθαι 8. κινήσα παραθῆξαν ἐκ τοῦ παραθῆξαν

10-11. Μεταξὺ τοῦ ἐάλωκα καὶ τοῦ εἰδὸτα μετὰ γράμματι τιλοφθώρωτον ἐν ἐπιστολῇ ἡ υπόλοιπον γράμματος ἐπ' ἰσης τιλοφθώρωτου κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ

12. πειθόμεθα (;) 13. τίς 15. τῶν ἐκ τοῦ τὸν

έμοι καὶ ἐκ πολλοῦ ποθηθεῖσαν ἀπλότητα, ἔκστασιν τοῦ νοῦς καὶ παραφορὰν ἀνοήτως ἀποκαλεῖν καὶ ὀνομάζειν οὐκ ἐρυθριῶσιν οὐδὲ αἰσχύνονται.

Ταῦτα δὴ τὰ ἡμέτερα ἀτοπήματα καὶ ἐγκλήματα. Σὺ δὲ πῶς ποτε
 5 διακρίνεις ταῦτα καὶ ἐκλαμβάνεις, γενναιότατε βασιλέων καὶ ἐνδο-
 ξότατε, πλουτῶν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ καλῶς διακρίνειν τὰ πρά-
 γματα; Εἰπέ πρὸς αὐτῆς τῆς Τριάδος, ἦν πρεσβεύομεν ἅπαντες, διὰ
 γῆρας τοῦ θρόνου ἀποδληθήσομαι καὶ δι' ἀσθένειαν τοῦ βαθμοῦ τῆς
 ἀρχιερωσύνης ἀποδοκιμασθήσομαι ἢ καὶ κατὰ κρημνῶν ὡς τις ἵππος
 10 γηράσκων ἀπορριφθήσομαι καὶ τάφον ἔξω τὸν χαραδρεῶνα, ἵνα τούτῳ
 δὴ τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐξομοιωθήσεται τὰ ἡμέτερα; Ἐγὼ μὲν οὖν,
 μὰ τὸν τὸ διάδημα τῆς βασιλείας σοι περιθέμενον, πολλὰς βίβλους
 διεξεληθῶν καὶ πολλὰς ἱστορίας ἀναμαξάμενος, οὐκ ἐνέτυχον οὐδ' ἀνέ-
 γνων δι' ἀσθένειαν σώματος ἢ γῆρωσ ἀνωμαλίαν τοῦ οἴκειου θρόνου
 16 ἐκδάλλεσθαι.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὑπ' αὐτῆς ἤδη τῆς ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ μνη-
 μονεύεται πρωτόθρονός τις καὶ ὁ Καισαρέων θρόνος, ἐνδεικνύε-
 ται ὡς γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ γνωστοτάτου τῶν πρωτοθρόνων Και-
 σαρείας, τοῦ Ἀρέθα, οὐ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα παραλείπεται ἀκρι-
 βῶς διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν πρωτόθρονος τῆς
 Καισαρέων ἐκκλησίας. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐνισχύεται ἢ εἰς τὸν
 Ἀρέθαν ἀπόδοσις τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ὑπὸ τῆς μνείας τοῦ
 εἰς ὃν ἀπευθύνεται, ἦτοι τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορ-
 φυρογεννήτου. Πράγματι γινώσκομεν, ὅτι ὁ Ἀρέθας οὐ μόνον
 ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ἔζη, ἀλλὰ καὶ κατηγορήθη ὡς
 βυσσοδομεύσας ἐναντίον αὐτοῦ δι' ἐπιστολῶν ἐκ Καισαρείας
 στάσιν ἐν Πελοποννήσῳ, ἐξ ἧς καὶ κατήγετο, ἅτε ὢν Πατρεὺς,
 ὡς γνωστὸν, καὶ ταῦτα ἔχων ἡλικίαν ἐτῶν ἑβδομήκοντα καὶ
 τριῶν, καθ' ἃ ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ ἐν τῷ Ἀπολογητικῷ τῆς κατη-
 γορίας ἐκείνης¹. Ἀλλ' ἀπολογεῖται ὁ Ἀρέθας, προσβάλλων ὡς

9. ἀρχιερωσύνης 9-10. Πρβλ. τὴν ἀρχαίαν παροιμίαν "Ἴππου γῆρας

11. ἐξομοιωθήσεται

¹ Ἴδε Σωκράτους Κουγέα Ὁ Καισαρείας Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις. 1913 σ. 22 κ. ε.

ἐκ πλαστογραφίας τοῦ Συμβατίου τὸ ἐπαχθὲν αὐτῷ ἔγκλημα. Καὶ μανθάνομεν μὲν, ὅτι οὐδαμοῦ τῶν μέχρι τοῦδε γνωσθεισῶν, εἴτ' ἐκδοδομένων εἴτε ἀνεκδότων, συγγραφῶν τοῦ Ἀρέθα μνημονεύεται καταδίκη αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ὑποβληθείσῃ καταγγελίᾳ¹. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκδοθείσης ἀγνώστου μέχρι τοῦδε ἐπιστολῆς ἀποδεικνύεται, ὅτι οὐχ ἦττον δὲν ἔπαυσεν ἢ ἐπενέργεια τῆς ἐναντίον αὐτοῦ κατηγορίας. Εἰς ταύτην βεβαίως ἀναφέρεται ἢ ἐν τῇ ἐπιστολῇ φράσις ἐφ' οἷς ἐάλωκα... εἰδότα ἔγκλημασιν ἐν τῷ ἄλλως διαβεβρωμένῳ ὑπὸ τιλφῶν ἐκείνῳ χωρίῳ. Λυπηρὸν δὲ εἶνε, ὅτι ἐν τῷ ἔπειτ' ἀμέσως ἐπομένῳ χωρίῳ εἶνε ἐφθαρμένοι ἢ δυσνόητοι διὰ τὴν καὶ ἄλλως γνωστήν δυσκαμψίαν τῆς φρασεολογίας τοῦ Ἀρέθα αἱ λέξεις καὶ ἡμῶν προκέκρισθε παρὰ πάντα δίκαιον λόγον πειθόμεθα. Ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ ἐν ταῖς λέξεσι ταύταις ὑποκρύπτεται ἐξακολούθησις τῆς πρὸς τὸν Ἀρέθαν δυσμενείας τοῦ Κωνσταντίνου. Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, εἶνε σαφές, ὅτι δὲν εἶχον παύσει ὑπονομεύοντες τὸν Πατρεᾶ πρωτόθρονον Καισαρείας αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ἀναστήματα αὐτοῦ, ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν φράσιν, αὐτοὶ ἐκεῖνοι, περὶ ὧν αὐτὸς λέγει ἐν τῇ ἐπιστολῇ οὓς ἐγέννησα, οὓς ἐφύτευσα, οὓς διὰ τῶν τῆς σοφίας λόγων ἐθήλασα, περὶ ὧν προσθέτει, ὅτι τὴν ἐμὴν πολιὰν ἀποδοκιμάζουσι καὶ ἀποστρεφόμενοι ἔγκλημά μοι τὸ γῆρας προσάγουσι καὶ ὡς πρόσκομμα τὴν τοῦ σαρκίου ἀσθένειαν διασύρουσι, βαίνοντες μάλιστα μέχρι τοῦ νὰ παριστάνωσιν ἀνερυθριάστως καὶ ἀναισχύντως ὡς ἔκστασιν νοῦς καὶ παραφορὰν τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ ἐκεῖνον, ὃν αὐτὸς καλεῖ τὴν φίλην ἐμοὶ καὶ ἐκ πολλοῦ ποθηθεῖσαν ἀπλότητα. Ἐκ τούτων γίνεται δῆλον, ὅτι οἱ κατήγοροι τοῦ Ἀρέθα ὡς πρόσχημα ἐκθρονίσεως αὐτοῦ μετεχειρίζοντο τὸ γῆρας, καὶ ὅτι ὑπ' αὐτῶν διαβουκολούμενος ὁ Κωνσταντῖνος τὴν πρόφασιν ταύτην ἐπωφελεῖτο, ὅπως τιμωρήσῃ τὸν κατηγορηθέντα ὡς σκευωρήσαντα

¹ Αὐτόθι σ. 24.

τὴν κατ' αὐτοῦ στάσιν τῶν Πελοποννησίων. Καὶ ὑπεραπολογεῖται μὲν ἑαυτοῦ ὁ Ἀρέθας δι' ἄλλων λόγων, ἀλλ' ἀσθενῆς εἶνε ἢ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἔκθεσις τοῦ κυριωτάτου τῶν ἐπιχειρημάτων, ὅπερ ἠδύνατο νάντιτάξῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τοῦ ἀντικανονικοῦ τῆς παύσεως ἕνεκα τοῦ γήρατος, ὅπερ θίγεται ἀπλῶς διὰ τῶν λέξεων: Ὡ νόμοι καὶ ἱεροὶ κανόνες καὶ πατέρων ἱερὰ διδάγματα. Ἡ δὲ παράλειψις τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως καὶ τὸ ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς, οἷα σώζεται σήμερον, ἀνανταπόδοτον τῆς φράσεως Ἐγὼ μὲν οὖν κτλ. φαίνονται μοι πείθοντα, ὅτι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀρέθα δὲν ἔχομεν πλήρη ἐν τῇ Ὁξωνιακῇ κώδικι, ἀλλὰ λείπει τὸ τέλος αὐτῆς, ἐν ᾧ κατὰ πιθανώτατον λόγον ἔφερον ὁ Ἀρέθας ἀποδείξεις περὶ τῆς ἐναντίον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων προθέσεως τοῦ βασιλέως, δι' ἧς ἔπεισεν αὐτὸν πιθανῶς νάποστῆ τῶν μελετωμένων. Ἀλλ' εὐχ ἦττον παρατηρητέον, ὅτι ἀσθενῶς θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ ὁ Ἀρέθας τὸ θέμα, ὅτι τὸ γήρας δὲν ἦτο ἀφορμὴ ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐπισκοπικῶν καθηκόντων. Καὶ δὲν ἦσαν μὲν ἐν τοῖς κανόσιν ἀναγεγραμμένοι αἱ αἰτίαι, δι' ἃς ὁ ἐπίσκοπος δύναται νὰ παραιτήσῃται τὴν ἐπισκοπὴν, ἀλλ' ἡ πρᾶξις τῆς ἐκκλησίας ἐδέχθη μεταξὺ τῶν εὐλόγων αἰτιῶν τῆς παραιτήσεως καὶ τὸ γήρας. Ἐντεῦθεν δ' ἀπορρέει καὶ ἡ διάταξις τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ ἀπὸ 9 Ἰουλίου 1852 παρ' ἡμῖν Νόμου περὶ ἐπισκοπῶν, καθ' ἣν «Ἐὰν ἐπίσκοπος ἕνεκα φυσικῆς τινος αἰτίας κατασταθῇ ἀνίκανος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἀντικαθίσταται μετὰ προηγουμένην γνωμοδότησιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου δι' ἑτέρου»¹.

Ἀλλὰ κατὰ ποῖον ἔτος ἐγράφη ἡ ἐπιστολή; Ὁ κ. Κουγέας ἀπέδειξεν, ὅτι ἡ ἀπολογία τοῦ Ἀρέθα περὶ τῆς ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου δῆθεν βυσσοδομευθείσης στάσεως, καθ' ἣν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ Ἀρέθας λέγει, ὅτι εἶχεν ἤδη ἡλικίαν ἐτῶν τριῶν καὶ ἑβδομήκοντα, ἐγράφη μικρὸν

¹ Μ. Κ. Ῥάλλη Περὶ παραιτήσεως ἐπισκόπων. Ἐν Ἀθήναις, 1911 σ. 38 κ. ε.

μετὰ τὸ 921, ὅτε συνετάχθη ὁ τόμος τῆς ἐνώσεως μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ πατριάρχου Εὐθυμίου καὶ τῶν Νικολαϊτῶν¹. Ἡ ἐπιστολή αὕτη ἀπεστάλη εἰς τὸν Κωνσταντῖνον ἐκ Καισαρείας βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ἀπολογία, μὴ ἀρκέσασαν, ὡς ἀποδεικνύεται κατὰ τὰ ἤδη εἰρημένα ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς, νὰ ἄρῃ τὰ κατὰ τοῦ Ἀρέθα σκάνδαλα, ὅτε ὁ πρωτόθρονος εἶχεν ἤδη ἡλικίαν περίπου ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν. Ὅπως δὲ ἴσως δ' ἐξ αὐτῆς δὲν δικαιούμεθα νὰ παρατείνωμεν τὸν βίον τοῦ Ἀρέθα μέχρι τοῦ 940 κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Rabe, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον μέχρι πέραν τοῦ ἔτους 944 κατὰ τὸν κ. Dräseke², ὅτε θὰ εἶχεν ἡλικίαν ἐνενήκοντα περίπου ἢ ἐνενήκοντα τεσσάρων καὶ πλεον ἐτῶν, ἅτε γεννηθεὶς περὶ τὸ 850 κατὰ τὰ ποδειχθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Κουγέα³.

Ἐν τέλει οὐδαμῶς πρέπει νὰ ξενίσῃ τὸν ἀναγνώστην τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀρέθας ἀπευθύνεται εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευε, σφετερισθεὶς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ὁ πενθερὸς Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς, καὶ τὸ ὅτι ἐν τοιοῦτῳ χρόνῳ γράφων πρὸς αὐτὸν προσφωνεῖ βασιλέα. Ὁ μὲν λόγος, δι' ὃν τὸν Κωνσταντῖνον καὶ οὐχὶ τὸν Ῥωμανὸν προσπαθεῖ νὰ ἐξευμενίσῃ, εἶνε τὸ ὅτι εἰς ἐκείνου τὴν δυσμένειαν εἶχε πέσει, οὐχὶ δὲ τὴν τοῦ πενθεροῦ, ἅτε τασσόμενος ἀπ' ἐναντίας μετὰ τῆς μερίδος τούτου, ὅστις πιθανῶς καὶ ἔλυσε τέλος ὀριστικῶς τὸ ζήτημα τοῦ Ἀρέθα ὑπὲρ αὐτοῦ⁴. Βασιλέα δ' ἀποκαλεῖ τὸν Κωνσταντῖνον ὁ Ἀρέθας, διότι καὶ κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Ῥωμανοῦ συνεβασίλευε κατὰ τύπους μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν υἱῶν, καίπερ ὑποδεέστερον ἔχων ἀξίωμα καὶ γενόμενος ὡσπερ παρέγγραπτος κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ζωναρά⁵. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ βασι-

¹ Ἐνθ' ἀν. σ. 24.

² Ἐνθ' ἀν. σ. 9 σημ. 2.

³ Ἐνθ' ἀν. σ. 2.

⁴ Ἐνθ' ἀν. σ. 22.

⁵ Ζωναρά XVI, 17.— Πρὸς. Rambaud L' empire grec au dixième siècle. Constantin Porphyrogénète. Ἐν Περὶ ιστορίας. 1870 σ. 20.

λικὰ χρυσόβουλλα τῶν ἐτῶν τῆς συναρχίας ἐξεδίδοντο ἐπ' ὀνόματι μὲν τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου¹ μέχρι τοῦ 944, ὅτε μετὰ τὴν καθάρσιν τοῦ Ῥωμανοῦ καὶ τῶν Λακαπηνιδῶν ἀνέλαθε καὶ πάλιν ὁ Πορφυρογέννητος τὴν μοναρχίαν.

¹ *Zachariae a Lingenthal Novellae Constitutiones imperatorum post Justinianum.* Ἐν Λειψίᾳ. 1857 σ. 234 κ. ε.